

2. Батова, О.С. Пути устранения противоречий гражданского процессуального и семейного законодательства при рассмотрении споров, связанных с воспитанием детей / О.С. Батова // Журнал российского права. – 2006. – № 6. – С. 141.

3. Краткие статистические данные о деятельности судов общей юрисдикции по осуществлению правосудия // Верховный Суд Республики Беларусь [Электронный ресурс]. – 2023. – Режим доступа: http://www.court.gov.by/ru/justice_rb/statistics/ – Дата доступа: 25.10.2023.

4. Постановление Европейского Суда по правам человека от 19 марта 1997 года по делу «Хорнсби против Греции» // Европейский Суд по правам человека. Избранные решения: в 2 т. / рук. авт. коллектива и отв. ред. В.А. Туманов – М. : Издательство НОРМА, Институт европейского права МГИМО(У) МИД РФ, COLPI, Совет Европы, INTERRIGHTS, 2000. – Т. 2., 2000. – 871 с.

5. Антонова, С.А. Защита прав взыскателя, должника и других лиц в исполнительном производстве: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.15 / С.А. Антонова. – М., 2006. – 176 с.

УДК 347. 628. 42 (476)

А. І. Пыско

(Беларускі дзяржаўны эканамічны ўніверсітэт)

ДА ПЫТАННЯ ПРА ПРАВОВАЕ ПРАЗНАННЕ ФАКТЫЧНЫХ ШЛЮБНЫХ АДНОСІН

У артыкуле разглядаюцца пытанні развіцця, суадносін паняццяў "фактычныя шлюбна-сямейныя адносіны", "грамадзянскі шлюб", "сужыццё", прававое рэгуляванне маёмасных і асабістых немаёмасных правоў і абавязкаў удзельнікаў фактычных шлюбных адносін у Рэспубліцы Беларусь і замежных краінах, абгрунтоўваецца неабходнасць дадатковай прававой рэгламентацыі фактычных шлюбна-сямейных адносін у Рэспубліцы Беларусь з мэтай забеспячэння рэалізацыі маёмасных і асабістых немаёмасных правоў і абавязкаў іх удзельнікаў.

Дзеючае сямейнае і грамадзянскае заканадаўства Рэспублікі Беларусь неабходна ўдасканалваць, паколькі сацыяльныя патрэбнасці грамадства істотна змяніліся пад уплывам палітычных і эканамічных змен. З прычыны змены адносін у грамадстве неабходна пераасэнсаванне прававога рэгулявання маёмасных адносін паміж грамадзянамі, якія знаходзяцца ў фактычных шлюбных адносінах.

Усё большае распаўсюджванне атрымліваюць фактычныя шлюбныя адносіны, у якасці альтэрнатывы зарэгістраванаму шлюбу. Негатыўнае стаўленне грамадства да сужыцця змяняецца ліберальнымі поглядамі. Узрастае навукова-даследчая цікавасць да фактычных шлюбных адносін.

У той жа час названыя адносіны знаходзяцца практычна па-за сферай прававой абароны і рэгулявання. Ігнараваць дадзеную шырока распаўсюджваную з'яву няправільна. Права павінна ўлічваць актуальныя сацыяльныя тэндэнцыі і ісці за імі. Распаўсюджванне фактычных шлюбных адносін патрабуе абароны правоў і інтарэсаў грамадзян, якія знаходзяцца ў такіх адносінах.

Замежнае заканадаўства ў многіх краінах легалізавала фактычныя шлюбна-сямейныя адносіны і прадугледзела прававое рэгуляванне маёмасных адносін асоб, якія знаходзяцца ў фактычных адносінах, урэгулявала пытанні прызнання факту знаходжання ў такіх адносінах, пытанні выхавання і ўтрымання

агульных дзяцей і іншыя. У некаторых краінах адносіны сужыцця практычна прыраўноўваюцца ў прававых наступствах да зарэгістраванага шлюбу (Нідэрланды, Украіна і інш.). У іншых дзяржавах прававое становішча фактычных мужа і жонкі моцна адрозніваецца ад становішча мужа і жонкі, якія знаходзяцца ў зарэгістраваным шлюбе (Францыя, Швецыя, Каталонія, Арагон, Паўднёвая Аўстралія і інш.) [1, с. 3]. Згодна з беларускім сямейным заканадаўствам, фактычныя шлюбна-сямейныя адносіны паміж мужчынам і жанчынай і іх сумеснае пражыванне не спараджае правоў і абавязкаў, якія вынікаюць са шлюбу.

Дастаткова неадназначным уяўляецца пытанне аб магчымасці прызнання фактычнага шлюбу ў Беларусі і Расіі і прадастаўлення яму прававой абароны. Так, некаторыя аўтары выказваюцца за прызнанне толькі зарэгістраванага шлюбу, лічаць, што сям'я першапачаткова ўтвараецца і знаходзіцца толькі ў рамках закону, афіцыйны шлюб сведчыць аб стабілізацыі сям'і, аб пэўнасці і ўстойлівасці яе; сужыццё не спараджае сямейна-прававых наступстваў і сведчыць аб безадказнасці перад сям'ёй і грамадствам, а ў канчатковым рахунку - аб непрыманні прызнаванай законам і дзяржавай сям'і [2, с. 41]. Думаецца, такой характарыстыкі заслугоўвае толькі некаторая частка сужыцеляў. Прычыны ўступлення ў фактычны шлюб вельмі разнастайныя. Да таго ж, як падкрэсліваецца ў літаратуры, у тых выпадках, калі такія безадказныя адносіны сапраўды маюць месца, рэгістрацыя шлюбу сама па сабе панацэяй не з'яўляецца [3]. Наадварот, на думку некаторых юрыстаў, фактычны развал шлюбных адносін мог бы быць папярэджаны шляхам увядзення інстытута фактычнага шлюбу [4, с. 456].

Існуе таксама пункт гледжання, у адпаведнасці з якім прававое рэгуляванне фактычнага шлюбу недапушчальнае, паколькі такое распаўсюджванне ўсталяванняў права на ўзаемаадносіны пазашлюбных сужыцеляў без іх згоды з'яўляецца грубым умяшаннем у прыватнае жыццё гэтых асобаў, якія не імкнуцца атрымаць прававыя гарантыі сваіх інтарэсаў, як у мужа і жонкі, прадастаўленне сужыцелям пэўных правоў да рэгістрацыі іх саюза азначала б дыскрэдытацыю шлюбу, пазбаўляла б сэнсу наступнае афармленне шлюбу [5].

З такой пазіцыяй цяжка пагадзіцца. Калі фактычны шлюб будзе падвергнуты прававому рэгуляванню, ён не павінен будзе ўраўноўвацца з афіцыйным шлюбам, а, такім чынам, і правы, і абавязкі, і прававыя гарантыі фактычных мужа і жонкі будуць адрознівацца ад тых, якімі валодаюць афіцыйныя муж і жонка. Што тычыцца трывогі аўтараў наконт умяшання ў жыццё асоб, якія свядома адыходзяць ад рэгістрацыі шлюбу, то "важны не сам факт умяшання, а ў імя чаго і ў якіх межах яно ажыццяўляецца" [6, с.170]. Асноўная мэта дзяржаўнага «ўмяшання» у стаўленні фактычных мужа і жонкі бачыцца ў абароне іх правоў, а таксама правоў дзяцей, якія могуць быць у сужыцеляў.

Праціўнікі прававога прызнання фактычнага шлюбу мяркуюць, што такое прызнанне створыць пагрозу найважнейшаму прынцыпу сямейнага права - прынцыпу аднашлюбнасці [7, с. 87]. Аднак, прапануецца прызнаваць не любяя

фактычныя шлюбныя адносіны, а толькі тыя, якія задавальняюць пэўным патрабаванням: у прыватнасці, пры адсутнасці ў сужыцеляў іншага зарэгістраванага або фактычнага шлюбу. Таму прызнанне дзяржавай фактычных шлюбных адносін не павінна прывесці да парушэння прынцыпу аднашлюбнасці.

Іншыя аўтары займаюць прамежжавую пазіцыю, у адпаведнасці з якой прызнанне фактычных шлюбных адносін дапушчальна, але толькі ў выпадку, калі яны не маглі быць зарэгістраваны з прычыны гібелі аднаго з удзельнікаў дадзеных адносін у выніку ўзброенага канфлікту (не толькі на фронце падчас Вялікай айчыннай вайны, але і ў апошнія дзесяцігоддзі) і да таго падобных надзвычайных падзей [8, с. 415].

І нарэшце, існуе меркаванне, якое падтрымліваецца большасцю аўтараў, аб тым, што фактычныя шлюбныя адносіны павінны быць прызнаны дзяржавай і ім трэба прадаставіць прававую абарону [9, с. 72]. Юрысты звяртаюць увагу на дыскрымінацыю заканадаўцам фактычнага шлюбу як стану ў параўнанні з іншымі станами: у цяперашні час, няхай ускосна, але ўсё ж прызнаецца юрыдычнае значэнне фактычнага выхавання, фактычнага распаду шлюбу, калі як юрыдычнае значэнне нармальна існуючага, але неаформленага, сямейнага сужыцця мужчыны і жанчыны адмаўляецца. [9, с. 133]

У карысць прызнання фактычных шлюбных адносін можна прывесці наступныя аргументы.

Па-першае, існуюць прававыя традыцыі ў развіцці сямейнага заканадаўства. На пэўным этапе свайго існавання (з 1926 г. па 1944 г.) расійскае права прызнавала фактычныя шлюбныя адносіны. Гэты досвед таксама можа быць выкарыстаны.

Па-другое, фактычныя шлюбныя адносіны шырока распаўсюджаны сярод беларускага і расійскага насельніцтва. Паводле даных перапісу насельніцтва Беларусі 2019 года, 61,9 працэнта мужчын і 54,2 працэнта жанчын ва ўзросце 15 гадоў і старэйшых былі ў шлюбе або ў незарэгістраваных адносінах. У той жа час за дзесяцігадовы перыяд доля шлюбных пар, шлюб якіх юрыдычна не аформлены, вырасла з 6,6 працэнта да 9,6 працэнта, гэта значыць амаль кожны дзесяты шлюб у Беларусі фактычны. Ігнараваць гэтую шырока распаўсюджаную грамадскую з'яву няправільна. Права павінна ўлічваць актуальныя сацыяльныя тэндэнцыі і ісці за імі. У адваротным выпадку прававыя нормы страцяць сваю значнасць.

У якасці трэцяга аргумента выступае неабходнасць абароны інтарэсаў грамадзян. Часта, уступаючы ў фактычныя шлюбныя адносіны, людзі не задумваюцца аб наступствах. Дакладней, аб тым, што такі саюз не прыводзіць да ніякіх прававых наступстваў. Распаўсюджаны выпадкі, калі адзін з фактычных мужа і жонкі вядзе хатнюю гаспадарку, цалкам прысвячае сябе сям'і, а пры падзеле маёмасці аказваецца, што ён ні на што не мае ніякага права. Сустрэкаюцца таксама выпадкі, калі фактычны муж і жонка пражылі сумесна працяглы перыяд часу, але адносіны свае не зарэгістравалі, а затым адбылася тая ці іншая падзея, у выніку якой шлюб не можа быць зарэгістраваны. У выніку фактычны муж аказваецца пазбаўленым прававой абароны.

Таксама прызнанне фактычных шлюбных адносін магло б абараніць інтарэсы дзяцей, народжаных па-за афіцыйным шлюбам. Хаця ў цяперашні час адсутнічае прававая дыскрымінацыя пазашлюбных дзяцей, многія правы даюцца ім толькі пасля ўстанаўлення бацькоўства, якое ў многіх выпадках нельга назваць хуткай і простаай працэдурай. Прававое прызнанне фактычнага шлюбу магло б палепшыць становішча гэтых дзяцей праз увядзенне прэзумпцыі бацькоўства дзіцяці, народжанага ў фактычным шлюбе.

Чацвёртым аргументам неабходнасці прававога рэгулявання фактычных шлюбных адносін можа служыць інтэрнацыяналізацыя права, якое азначае збліжэнне прававых сістэм, паглыбленне іх узаемадзеяння, памяншэнне адрознення прававых норм. Заканадаўства многіх замежных краін прызнае фактычныя шлюбныя адносіны. Адпаведныя акты, як і сам інстытут фактычнага шлюбу, вытрымалі праверку часам.

З улікам усяго вышэйсказанага, думаецца, ёсць усе падставы для прававога прызнання фактычных шлюбных адносін.

Неабходна вызначыць магчымае месца фактычных шлюбных адносін у прававым полі, паколькі, паводле заўвагі даследчыкаў, "фактычныя грамадскія адносіны прадвызначаюць выгляд будучых праваадносін" [10, с. 44].

Спіс выкарыстанай літаратуры:

1. Выбарнова, М. М. Фактычны шлюб мужчыны і жанчыны ў грамадзянскім і сямейным заканадаўстве і дактрыне : дыс. ... канд. юрыд. навук : 12. 00. 03 / М. М. Выбарнова. - М., 2011. - 218 л.
2. Матвеева, Н. А. Параўнальна шлюбнае права Расіі, Украіны і Беларусі: вучэб. дапаможнік / Н. А. Матвеева. – М.: Юрліцінфарм, 2008. – 216 с.
3. Кухалашвілі, І. Ю. Прававое рэгуляванне адносін уласнасці асоб, якія складаюцца ў незарэгістраваных сямейных адносінах / І. Ю. Кухалашвілі // Часопіс расійскага права. – 2009. – № 3. – С. 69-80.
4. Иофе, А. С. Выбраныя працы ў 4 т. Т. 4. / Иофе А. С. – С.-Пецярбург: Юрыдычны цэнтр, 2010. – 681 с.
5. Косава, О. Ю. Сямейнае і спадчыннае права Расіі: вучэб. дапаможнік / О. Ю. Косава. – М.: Статут, 2001. – 310 с.
6. Харчаў, А. Г. Шлюб і сям'я ў СССР: вучэб. дапаможнік / А. Г. Харчаў. – М.: Думка, 1979. – 367 с.
7. Рэутаў, С. І. Да пытання аб фактычных шлюбных адносінах / С. І. Рэутаў // Навуковыя запіскі ун-ту ім. А. М. Горкага. Пытанні грамадзянскага, працоўнага і калгаснага права. – 1973. – № 290. – С. 23-27.
8. Слепакова, А. В. Праваадносіны ўласнасці мужа / жонкі / А. В. Слепакова. – М.: Статут, 2005. – 444 с.
9. Тарусіна, Н. Н. Шлюб па расійскім сямейным праве: вучэб. дапаможнік / Н. Н. Тарусіна. - М.: Праспект, 2011 - 224 с.
10. Варажэйкін, Е. М. Сямейныя праваадносіны ў СССР: вучэб. дапаможнік / Е. М. Варажэйкін. – М.: Юрыд. літ., 1972. – 336 с.